

A mai vajdasági magyar értelmiség magatartása

A félrevelt félrevelők. A mai értelmiségünket a nagyjugoszláv állampolitika által félrevelt, becsapott nemzedék nevelte. Mivel az idősebbek keveset beszéltek a második világháború-végi vérbosszúról, a nemzedéktársaim között sokan lehettek az enyémhez hasonló helyzetben. Nekem ugyanis irodalomtörténész létemre sem volt lehetőségem a mentalitásunk szempontjából alapvetően fontos adatok megismerésére. Ez azt eredményezte, hogy még a hetvenes években is, én, akibe kora gyermekkoromtól kezdve magyarérműségeket neveltek, irigy voltam az erkölcsileg (Títóval az élen) világszerte hódító szerbekre, akik, lám, nem vágtak vissza az ellenük 1942-ben a Tisza- és Duna-parton elkövetett nemzeti bűneinkért. Ennek megfelelően a hetvenes években megrökönyödve szálltam szembe idősebb budapesti kollégámmal, aki a vérbosszúnak a délszlávok közötti továbbéléséről beszélt.

Ebben az időben ismerkedtem meg a kultúrák születését, fejlődését, dekadenciáját és eltűnését ciklusokban elgondoló teóriákkal. Ennek megfelelően úgy éreztem, hogy mi magyarok, a németekkel együtt, a végünket járjuk. Aki ugyanis a saját hagyományaira való építkezés jogáért kénytelen harcot vívni, annak életlendületéből kevés marad az új értékek teremtésére. Aki gondolkodással terhelt, mint mi (a velünk szomszédos népek kultúráját ugyanis már az első világháború után sokkal jobban megismertük, mint azok a mienket), az nem életrevaló igazán. A trianoni határok visszaállításával újlag közénk tolakodott, s hatalmi funkcióba került délszlávok számára a nemzeti és egyéni (általában rossz) önzésük etikája az általuk gyakorolt erőszak legitímálásával volt azonos, ami bennünk, az állandóan hangoztatott testvériség-egységnek a jelszavai dacára, előbb a másodrendűség, azután pedig a nemzeti halálraitélttség tudatát ültette el.

A hatvanas évek másik felétől a még mindig félig-meddig szovjet tartományként létező Magyarországról szinte korlátlan mennyiségben juthattunk hozzá az ott kéziratként, itt behozható nyomdatermék-ként cenzúrázott könyvekhez, amelyek legfeljebb megédesítették másodrangúságunk és ékítmény-voltunk tudatának a fájalmát, ahelyett, hogy testileg-lelkileg új-

játeremthettek volna bennünket. Tito országa gondoskodott róla, hogy pótcselekvésben, kényszerpályán juthassunk elégtételhez. Hacsak nem távozott az ember Nyugatra, s így az idegenben – lelkiileg – nem került még rosszabb körülményekbe, és ha nem csupán vegetálni, hanem érvényesülni is akart Jugoszláviában, akkor a minél teljesebb alkalmazkodást volt kénytelen választani.

Az árulás vádja és valósága. A túlabacionáltak, a kevésbé jellemesek kapcsán a kilencvenes években gyakran hangzik el az árulás vádja, nem ritkán éppen a köpönyegforgatók részéről. Nos, árulásról csupán az akkori időszak társadalmi eszményeihez viszonyítva lehet beszélni, mert a manipulatíván kialakított köztudat szerint a magyarság önmagát túlélte, vérségileg és kulturálisan egyaránt elfajzott nemzet (a XX. században már nincsenek is nagy írói), amelynek parazita nemesei (régebben minden tizenhetedik lakosa!) által drasztikusan elnyomott szolgálékú osztályát a nagyszívű délszláv, főleg a szerb kommunisták, a földgolyó egy új világának le-téteményesei szabadították föl.

Az állami dogma különben is idealista fikciónak tartotta az időtlenül létező nemzeti tulajdonságokat. Aki nem a jugoszláv politika szellemében, tehát kijelölt szerepjátszás szerint volt magyar, az egy fénykorán régotha túljutott nemzet utóvédjeként vált fasisztagyanússá, vagy pedig az államrendet fenyegetőn a szovjet érdekek propagandistájának látszott, minthogy a politikai abronccsal összetartott Jugoszláviában a nemzeti identitást egyszerűen lehetetlen volt humanista megfontolásból a nemzeti kultúra teljességére építeni. A kulturális törekvések mögött – állam-ideológiával burkolt paranoiával – nemzeti szeparatizmust, rezsimváltó összeesküvést vagy annak lehetőségét szimatolták.

Mivel a magyar származású politikusoknak s egyre inkább a magyar értelmiségnek legfeljebb egyoldalú ismeretei voltak a magyarságról, ezért az „árulásuk”-nak az a kritériuma: mekkora elkötelezettséggel igyekeztek a gyakorlatban érvényt szerezni azoknak a jogoknak, amelyek az alkotmányban jó ideig csupán elvi lehetőségként, később a törvényekben már konkrét formában, néha kötelezettséget sugalló

egyértelműséggel jelen voltak. A funkciót vállalók, illetve a kulcshelyzetben levő értelmiségiek között – függetlenül attól, hogy tagja volt-e Jugoszláv Kommunista Szövetségnek, vagy pedig – miként e sorok írója – nem, etikusnak azt lehetett tekinteni, aki komolyan vette az alkotmány kínálatát, illetve törvény által megszabott lehetőségeket, és személyes példát mutatva küzdött azért, hogy a magyar nemzetiség nyelve, s ezáltal a jugoszláviai magyarok is ugyanúgy érvényesüljenek, mint a többi nemzet. Ha valaki a korábbi, immár helytelennek bizonyult magatartását meggondolva, túl komolyan vette az elmélet gyakorlatba ültetésének feladatát, mint tette azt Rehák László, annak le kellett köszönnie a politikusi posztról.

A lelket is leigázók. A „húzd meg – ereszd meg” kétlaki balkáni politika ezért elbizonytalanította a második világháborút követően föllépő nemzedékeket. Mivel az ide telepített délszlávok, kisebb arányban végezve termelői munkát, képtelenek voltak a vidékünkön igazán meggyökeresedni, s mert az Osztrák–Magyar Monarchia időtálló építészeti és környezetesztétikai emlékeit, valamint a szokásait nem tudták s nem is akarták mind megsemmisíteni, ezért a nemzeti és a nemzetközi szocializmus között billegő ideológiájuk mondvacsinált minőségi többletének folyamatos sulykolásával, állandó fenyegetettség-propagandával igyekeztek elhitetni mindenkivel (önmagukkal is) azt, amiben a meddő és dekadenciát hozó évtizedek múlásával saját maguk is egyre inkább kételkedtek.

A magyarok kultúrájának a fokozatos visszاسzoritása több szempontból is fontos volt számukra. A magyarok léte mindenekelőtt a lelkiismeretüket terhelte, önbecslésüket sértette. Először is azokét, akik részesei vagy kortársai voltak a magyarok elleni partizánvérbosszúnak. Azután pedig azokét, akik vezető emberekként haszonélvezői lettek a magyarok megfélemlítettségének. Ezenkívül a magyarokat származás és kultúra tekintetében maguktól távolinak érezték. A harcos törzsi hagyományból eredő büszkeség is akadályozta az alkalmazkodásukat. Nem beszélve arról a rendkívül nagynak tűnő lelki-erkölcsi erőfeszítésről, amelyet a megismerés során bekövetkező magatartás- és önarcképváltozás jelentett volna.

A népfőszabadtói, titói módon kommunista ideológia dogmáiról, a nemzeti és osztályfőszabadtói fősbrendűségről való lemondás, valamint a kultúrájukban kevéssé ismert szociográfia és a tágabb értelemben vett társadalomismeret becsületes vállalása a világháború idején mindinkább a győztes mellé állónak a számára katasztrofális megalázkodásával s az irányítás pozíciói nagy részének megosztásával járt volna együtt, ami a délszláv hegemoniát, a nagy-

hatalmak által összefoltozott országot a létében fenyegette volna.

A nagy nemzetekétől gyökeresen eltérő magyar nyelv, egy bukott nemzetnek, egy fölgyelt nemzetiségnek a kifejezésmódja különben is elsajátíthatatlannak tűnt azok számára, akik egyébként is általában a könnyebb munkát szokták meg s lehetőleg azt is másnapra halasztották. A privilégiumaikról annál kevésbé mondtak le, mert irigyek is voltak azokra, akiket lenéztek. Végtére is sokan közülük az ide telepítésüket követően a magyaroktól sajátították el a civilizatorikus szokásokat. A magyarok náluk jobban megbecsülték a nehezen megszerzett javukat, hiszen a magyar családok, legalábbis kívülről nézve, többnyire békések és kiegyensúlyozottak voltak, s azok, amelyekben nem pusztított az alkoholizmus, szívós munkával nem ritkán többre vitték azoknál, akik jól fizetett állásaiknak, napi- és nyugdíjaiknak köszönhetően, a könnyen szerzett anyagiakat gátlástalanul kótyavetyélhették el. Közöttük az irányadók Kelet-Közép-Európa válságos napjaiban arra is fölkészülvén, hogy határváltozás esetén, akár előre kirendelt autóbusszokkal, akár a személygépkocsijaikkal idejében továbbálljanak.

Kényszerpálya és pótcselekvés. Ilyen körülmények között a vajdasági magyar értelmiség tevékenysége minden tekintetben kényszerpályán bontakozott ki. Közöttük a humánértelmiség Újvidéken és Szabadkán pozicionált, többé-kevésbé átpolitizált, médiában és művelődési intézményekben működő rétege, s nyomában a tanügy néhány képviselője vitte a szót. Nem csupán azért, mert alkati okokból őket eleve hatalomkövetítésre predesztinálta a sors, hanem azért is, mert velük részben ellentétben a műszaki értelmiség és a pedagógusok nagy része szerbül vagy nyelvileg felemás iskolákban szerzett diplomát. Akik tehát a magyar nyelv és a magyarok jogai érvényesítésének előjárói, hangadói lettek, e szerepüknek köszönhetően, hacsak nem estek szélsőségekbe, a megfelelő alkalmazkodásuknak köszönhetően meg is tudtak élni. (Ez persze nem jelenti azt, hogy például a magyar színészek tájolásban kifejeződő munkatöbbletét méltányosan és folyamatosan javadalmazták volna, s hogy a magyar nemzetiségű tanárok két-nyelvű tanítása külön díjaztatott volna.) Tehát – különösen 1974 után, a tartomány formális önállósodását követően – a megszabott határok között azért kapott viszonylag tág mozgásteret ez a főleg Újvidéken, de Szabadkán is megtelepedett értelmiségi réteg, hogy újságírókként, fordítókként, esetleg pedagógusokként a magyar nyelv (s egészen óvatosan: a magyarok) érdekei megvalósultságának látszatát keltse. Természetesen az államalkotó népekkel és a többi nemzetiséggel azonos szellemben, a jugoszláv testvéri-

ség-egység hangadóiként, a külön magyar érdek tagadóiként.

Viszont a liberális időszakokban állandóan napirinden lehetett tartani a magyar nyelv romlásának a kérdését, sőt a hetvenes és nyolcvanas években a törvényeknek megfelelően a nyelvhelyesség problémáin túl a közélet nyelvének magyarítását is szorgalmazhatták, ott, ahol a lakosság összetétele miatt erre lehetőség volt. S részben a politikai összejöveteleken is, melyeken az anyanyelvhasználat nem csupán társadalometikai kérdésként volt jelen, hanem mint a megoldandó feladatok minél pontosabb és szabadabb megnevezésének eszköze.

A magyar nyelv gondjait a magyar humán értelmiségnek egy egészen szűk rétege: a Magyar Tanszéket végzetek és részben a pedagógusok vették komolyan. Az utóbbiak azért csupán részben, mert a megfizetetlen többletmunkájukon múlt, hogy szélesítik-e azt az anyanyelvismeretet, amelyre az óvó-, illetve tanítóképzőben, később a főiskolán vagy az egyetemen csupán felemás módon tehetek szert, s amelynek gyakran nem kielégítő szintjével az általuk használt tankönyvekben találkoztak. A szaknyelv anyanyelvűsítésére még ennél is kisebb lehetőség adódott, hiszen a mérnökök, közgazdászok, szociológusok, pszichológusok, orvosok, középiskolai tanárok nem, vagy csupán részben végezték tanulmányaikat az anyanyelvükön, a hivatásukat gyakorolva legfeljebb akkor használhatták a magyar nyelvet, ha saját nemzetiségükhöz tartoztak. Vele, ha olykor a szláv szavak használata mellett nehezen is, megértették egymást.

Az önfeladás kényszerhelyzete. Írásban, diák- vagy felnőtt közönség előtt ugyanakkor több okból kifolyólag is célszerűbb volt az államalkotók nyelvét alkalmazni. Mindenekelőtt azért, mert aki az anyanyelvéhez való ragaszkodásával tűnt föl, függetlenül attól, hogy mit engedett meg az alkotmány, s mit írtak elő a törvények, az nyilvános megbélyegzés nélkül is „nagy-magyarinak”, nacionalistának minősült gyakran még a nemzettársak között is. Azután pedig amiatt, mert a hallgatóság a tudás legésszerűbb, legkönnyebben használható formájának megszerzésében volt érdekelve, hiszen a belenevelt anyagelvűség a fölösleges, sőt a kárhordozó nemzeti múlt miatt bűnös luxusnak érezte túl sokat törődni annak a nemzetnek a nyelvével, amelyet – ha durva, sőt kegyetlen módon is – egy világhatalomnak kellett közösségivé, világkonformmá szelídíteni. Minek törni magunkat a szaknyelv minél teljesebb anyanyelvűsítéséért, ha nyelvünk rokonalanságát a sorsunk is igazolta; ha bennünket, kis magyarokat, senki nem ért a környezetünkben, s ha a tetejében a Jugoszláviában iskolázott magyar értelmiségiek nagy részének a mi nyelvünk bonyolultabbnak tűnt és

tűnik ma is a szerbnel? Olyannyira, hogy – hacsak nem az otthonról hozott konyhanyelven vagy tájszólásban beszél az ember – könnyebb és egyszerűbb a kommunikáció szerbül, (az iskolai tanulmányok során kisebb vagy nagyobb kinnal, úgy ahogy, de azért a társadalom által megtűrten és használhatóan elsajátított, a rengeteg idegen szó miatt sokkal nyitottabbnak, demokratikusabbnak tetsző többségi nyelven) mint a már finomkodónak, körülményesnek s ezért is fölöslegesnek látszó magyar beszéd által.

A budapesti rádió és tévé nyelvét ugyanis az értelmiségünk többnyire mint elsajátíthatatlant csodálta (és csodálja), vagy – a szöveget kószolatlanul savanyúnak találó róka példájára emlékeztetően – vetette meg, s titói öntudattal állította, hogy a mi tájnyelvünk eredetibb és különb a magyar főváros bürokratikus mesterkélt, purizmusában túlhajtott, „mekegő” magyarkodásánál, „kezitcsókolomos” képmutatásánál. Persze, inkább csak abban volt ösztönösen és tudatosan igaza a vajdasági magyar értelmiségieknek, hogy a hangzás változatossága érdekében a budapesti nyílt „e”-zéssel szemben ragaszkodnunk kell a tájnyelvi hagyományunkként létező középzárt „e”-hez, s esetleg az „ö” használatához is, ha az a tiszai nyelvjárás túlzásaként nem válik komikussá. S hogy – már nem is csupán a kérdő mondatokban – a mondat végének éneklő hangsúlyozása újmódi affektáció. No meg, természetesen, a magyarországi, elsősorban a budapesti argószavak (lezserségek) átvételével sem leszünk kulturáltabbak.

Szóval a különvajdasági entitást nem csupán Tito délszláv politikája parancsolta a jugoszláviai magyar értelmiségre, hanem ennek a társadalmi rétegnek a pszichológiája is. Mi az elmúlt évtizedekben, ha nemzeti-kulturális és anyagi érdekeink szerint az ország másodrangú polgáraivá fejlődöttünk is, mindazonáltal a magyarországi, az erdélyi, a felvidéki és a kárpátaljai magyarokhoz képest – a délszláv nagy testvér útmutatása szerint – akár a nyugati bérrabszolgaság felé, akár egy szabadabb szellem irányába – kinyíltak számunkra a határok. A második világháborút követően a jugoszlávság vállalása nem csupán az egyedüli életlehetőség föltételét jelentette, hanem egyre inkább tekintélyt is, tehát azt, hogy az ember az állampolgárság külső formájánál mélyebben, akár önmagában, akár a családjában is legalább annyira tartsa magát jugoszlávnak, mint magyarnak, a becsület-érzésen kívül a lelki egészség is megkívánta.

A jugoszlávságba (több mint egy évtizede már inkább a szerbségbe) való beleélés készségét a hagyományos és korszerű magyar nyelvtől való életdiktálta eltávolodás épp úgy támogatta, mint a jelenben, illetve – a gyerekek szempontjából – a jövőben élés szükséglete. Az egyre szembetűnőbb korcs-

jellegű jugoszláviai magyar kultúrának multikulturalizmus címén való vállalása lélektani alapot nyújtott a „szegény magyarországiak” iránti akár sajnálkozó, akár megvető fölényhez, az anyanyelvüket gördülékenyen és bosszantóan szépen használni tudókkal szembeni magabiztossághoz, s ezzel együtt a nagy megalkuvások feledéséhez, a nagyhangú telepesek általi megalázottság lefojtásához, illetve kompenzálásához.

Magától értődően két-, sőt többszínűséghez, tudatos vagy öntudatlan belső szakadozottsághoz vezetett ez az élet követelte álegyensúly. A jugoszláviai magyar értelmiség, túlnyomóan paraszt vagy kispolgári szülők magatartás-örökségeként még a trianoni békediktátummal kezdődően többnyire akkor is lenézte a – ahogyan nevezte őket – jöttmenteket, kofferosokat, ejtőernyősöket, ha részben a félelme miatt, részben együttérzésből (mert a „dobrovoljacok”, azaz az első világháború után idevezényelt valóságos vagy álnökentesek, valamint a második világháborút követően idecsábítottak között is voltak szerencsétlenek) később mind kevésbé zárkózott el tőlük, sokszor közvetlenül is segítette rajtuk. De folyamatos lenyűgözöttségben, az erősebb iránti, a megvetést olykor átható ámulatban. Ez abból is látszik, hogy a délszláv étkezési szokásokból anyagi lehetősége szerint nem csupán az egészségeset (pl. a nagyobb mértékű és választékú tejtermékfogyasztást), de a higiéniailag vitathatót is (a rostélyon sülték kultuszát) is részben átvette. Nemkülönböztetve a délszláv műnépdalok kultuszát, vagy legalábbis annak eltűrését, elszigetelt környezetű bankettek, határon túli alkalmi kiruccanásokra tartogatva az otthon vagy a Kossuth Rádió által belevetelt nemzeti zeneigényt. Arról a kölcsönzött szokásáról már nem is beszélve, hogy a szeretetét is immár úgy tudja kinyilvánítani, mint a délszlávok: három csókkal.

Csalóka kultúrfőlény. Nyilvánvalóan helytelen önvédelemről, önmagunkból való kivetkezésről van szó. A Vajdaságnak, a gyarmatnak bennszülött magyarja, különösen, ha értelmiségi volt, sokszor az uralgó nemzet túlzottan magabiztos, kincstári optimizmustól fűtött tagjaitól volt kénytelen tanácsot elfogadni. Azoktól, akiknél általában – jőzansága, óvatossága, kételkedő beállítottságából eredő mélyebb betekintése következtében – általában tájékozottabb volt mind helyi viszonylatokban (pl. az üzemszervezés racionalizálása, a politika, az áru és a piac közötti kapcsolat javíthatósága), mind pedig globális összefüggésekben (az ország valós külpolitikai, külgazdasági helyzete). Pedig a magyarok fölénye abban is megnyilvánult, hogy a kulturális rendezvényekhez (ha azok minősége vitatható is) lehetőségeik szerint inkább ragszkodtak, mint a telepesek, akik számára a politi-

ka leginkább áthatotta vagy egyenesen kiszorította a művelődési rendezvényeket. Persze, lényegében képlékenyek voltak, ezért nem csináltak nagy kérdést az amatőr művészeti tevékenységük visszaszorításából.

Ez korántsem jelenti azt, mintha a magyarok az iskoláztatásuknak köszönhetően nagyobb tudásra tehettek volna, illetve tehetnek szert. Annál kevésbé, minthogy a magyar tagozatok oktatásának színvonala a nyelvükben gyöngye, számukban korlátozott tankönyveknek és a magyarul nehézkesen tudó pedagógusoknak köszönhetően eleve alacsonyabb szintre süllyedt a szerb tagozatokénál. Akkor is, ha voltak rendkívül tehetséges magyar fiatalok, akik – jöllehet a többségiekhez viszonyítva jóval kisebb százalékarányban – továbbtanultak, s a kifejezésbeli nehézségekkel, a velük szembeni esetenkénti ellenérzéssel megbirkózva, egyetemet végeztek, s a kiválóságuk eredményeként magasabb beosztáshoz, ritkábban vállalati, illetve intézménybeli vezető szerephez jutottak. Valójában minél följebb kerültek, annál kiszolgáltatottabbak lettek.

Ha szakmailag, az általuk használt magyar szakönyveknek, jobb tájékozódási lehetőségüknek köszönhetően megfellebbezhetetlenek voltak is, sokszor a saját nemzetiségüknek a fölöttük álló politikusa által közvetített döntést kellett elfogadniuk. Míg azonban így a jugoszláv totalitárius politika jól használható eszközévé váltak, addig a magyarországi kollégáikkal szemben a szabadság megtestesítői lehettek, hiszen a Magyar Szónak, a világ legjobban szerkesztett magyar nyelvű napilapjának erkölcsi támogatásával, a délszláv avantgárd öngazgatás tapasztalataival a tarsolyukban folytathatták tárgyalásaikat, illetve dicsekedhettek az ismerőseiknek. Népi akcentussal és nyugatias vontatottsággal, de a magasabb élet színvonal alig leplezett fölényével, világpolgárinak látszó, de lényegében balkánias lezserséggel, tehát meggyőzően, sőt irigylést keltőn jelezhették: az ő útjuk a magyar kultúrember legcélravezetőbb útja, s nagy kár, hogy a titói öngazgatás a maga békés eszközeivel nem szorítja vissza Ázsiába a szovjet erőszakrendszer. Abban az időben az idegenszerűen beszélt magyar nyelv a magyarországiak előtt (a sznobizmussal is összefüggésben) sokszor irigylendő volt, mert a vágyott nyugati életforma zálogának látszott.

A titói rendszer és a mai jugoszláv társadalom alapvető különbsége, hogy a szerbek diktatúrája közvetlenné vált, vagyis a régebbi, többé-kevésbé burkolt nacionalizmus, a magyarság bekebelezésének akaratja, fasisztoid jelszavak kíséretében, egészen közvetlenné vált. Fasizmusról legfeljebb mint hangsúlyozott fenyegetésről, gépiesen működő nemzeti diszkriminációról beszélhettünk a NATO támadását

megelőző évtizedben. Nem nyíltak ugyanis számkra gyűjtőtáborok, nem került sor az átmenetileg vagy végleg külföldre távozott magyarok házainak tömeges birtokbavételére, legfeljebb a harctérre hurcolták el az embert, ha nem volt bátorsága vagy szerencséje, hogy elmeneküljön az erőszak elől. A politikailag nem kívánatosnak tartott értelmiségi magyarok szerb fasiszták által összeállított listája eddig csupán a megrettentés eszköze volt: hogy a vajdasági magyar testnek nem lehet feje, vagy ha van, akkor levágják, s hogy az értelmiségétől megfosztott nemzetrészt úgy használják föl, ahogy akarják. Erre azonban, hála Magyarország külpolitikájának és nemzeti kisebbségünk használhatóságának, nem került sor. Viszont mindez egy évtizeden át lehetőségként, veszélyérzetként létezett, és sokak idegzetében ma még mindig eleven valóság. És a valószínűleg még sokáig működő diszkriminatív törekvéseknek, a többségi nemzet nehezen lankadó kisajátítási ambíciói hatására sokáig az fog maradni.

A kultúra mint külsőség. A vajdasági magyar értelmiség helyzete társadalompszichológiai tekintetben megváltozott. Míg a szerbek Jugoszlávia szétesését, saját népük tekintélyvesztését szélsőséges nacionalizmussal kompenzálták, addig a lakhelyükön és az állásaikban maradt magyarok többnyire önhibájukon kívüli nyomorúsággként, esetleg szégyenként élik meg a szerb államhoz tartozás nagyhatalmak által nyugtázott kényszerhelyzetét. Az értelmiség (és a nem értelmiség) számára már a kilencvenes évek elejétől két megoldás kínálkozott. A VMDK-hoz, majd később a VMSZ-hez, illetve a többi párt valamelyikéhez csatlakozva a magyarságát, a különbözőségét igyekszik valamiképpen hangsúlyozni, annak legalább valamennyire érvényt szerezni. Vagy pedig a kommunista éra inerciájának, a fölfokozódott félelemnek, kenyérféltésnek engedve a szerbek munkahelyi, illetve párttöbbségének árnyékában maradt, viszonylagos sikerélményként könyvelve el, hogy a deklaratív még mindig élő testvériség-egység élő megtestesítőjének tartják, s hogy mint kirakattárgyat megtűrik, s olykor dicsérik is.

Ehhez a csoporthoz tartozik a műszaki értelmiség azon része, amely szerb többségű helységeken él, illetve szerb többségű munkahelyen dolgozik. De ide sorolhatjuk az újvidéki magyar úgynevezett csúcsertermiség, tehát a Magyar Tanszék, a Forum, a rádió, a televízió, a színház munkatársainak többségét is, akik számára mindennél fontosabb, hogy a munkahelyük és a fizetésük megmaradjon. Ezek az emberek nem ritkán függetleneknek mondják (kevésbé hiszik) magukat. Többnyire úgy tesznek, mintha meg lennének győződve róla: minden lehetségest megtesznek nemzeti kisebbségük fennmaradása érdekében.

Legjobb tudásuk szerint tanulják, tanítják és népszerűsítik az anyanyelvet. Óvatosan annak háttérbe szorulásáról is cikkeznek, sőt az utóbbi években a szociográfiai kutatásokat is vállalják. Mindezt azonban a mozgalommá szervezkedés jele nélkül, az önzetlenségtől és a lelkesedés kockázatától óvakodva. Inkább ösztönös, mint tudatos liberálkommunista individualizmussal, életgyakorlattal. Az újvidéki csúcsertermiségnek (és természetesen a hozzá igazodó szabadkaiaknak is) a szigorú szakmai határokon belül szabad gondolkodnia. Rendszeresen jelzik a gondokat, olykor aggályoskodnak az asszimiláció leállíthatatlansága miatt, de az egyedül célszerű radikális tettekkel, a *nemzeti-kulturális önvédelem hatékony formáinak kialakításával* nem is kísérleteznek. Megneveznek, foltoznak, fájdalmat enyhítenek, de a gyógyítástól (gyógyulástól) távol vannak, s lényegében a nemzeti eutanázián munkálkodnak.

Lelkiismeretüket a ma divatos lett multikulturalizmus elvének vállalásával igyekeznek megnyugtani. Ezzel demagógiát vállalnak, illetve hirdetnek. Multikulturális beállítottságúak ugyanis szinte szükségképpen azon poliglott nyelvterületek nemzetei lesznek, amelyek számára az egymás mellett élés több vonatkozásban is változatosabbá teszi az életet. Ilyen körülmények között a másságot szinte nem is kell hangsúlyozottan elismerni, minthogy az egymás mellett élők némileg hasonlítani kezdenek egymásra. Az ilyen keveredés természetes, ezért emberi és elfogadható. Ha nem vezet egyik vagy másik nemzet manipulatív befolyásolt asszimilációjához, akkor dicsérendő is. Ezzel szemben a vajdasági magyarság, az anyaországtól való leszakításával kezdődően, csöndben vergődve pusztuló álközösség, amelynek életet biztosító kultúrája a monarcho-fasiszta, majd kommunista, végül pedig a fasisztoid szerb diktatúra miatt nem alakulhatott ki. A ma is még több mint 300000 lelket számláló és súlyos identitásavarban szenvedő tömeget multikulturálisnak minősíteni: tájékozatlanság vagy szélhámosság. Multikulturalizmusról érdemben akkor kell majd beszélni, ha ez az anyanyelvét egyre nehezkesebben használó embercsoport kivívja a szuverén jogát önmaga kulturális, nemzeti és egyéni fenntartásához, illetve ha a beolvadási folyamata érezhetően mérséklődik.

Egyfajta tényközpontúság jellemzi ezt az értelmiségi csoportot, amelynek nem véletlenül kedvenc lapja az Újvidéken megjelenő Magyar Szó. Jellemző, hogy napilapunk csínjában bánik a magyarságvédelmi állásfoglalások közlésével. Ennek dacára a Magyar Szó beállítottsága a többpártrendszer bevezetését követően száznál több fokot változott, vagyis a vörös zászló vajdasági főhordozója az ökomenikus egyházak kebelére borult. Legalább ennyire meglepő, hogy

ezen csak kevesen lepődtek meg. Ez az érzékelhető változékonyság a kisebbségi sors velejárója – legyintenek rá a pálfordulásra a sztoikus értelmiségiek. Akkor azt kellett mondani, most ezt kell mondani. A lényeg annyiban változott, hogy most – anyagilag, persze, hisz ez a legfontosabb – rosszabb. Hogyan alapozta meg a titói demagógia (akaratlanul) a saját fölbomlását, s a benne továbbélő, látszatokkal takargatott nacionalizmusnak a háborúvá durvulását – ezt a létünk szempontjából oly fontos kérdést alig meri valaki bolygatni. Ha mégis megteszi, a posztkommunista elit érdekláncolata béklyózza tevékenységét.

Kivételnek az a kisebb szervezetlen csoport számít, amely a kilencvenes évektől kezdve a világháború végén bosszúból és felső utasításra ártatlanul kivégzett magyarok ezrei kivégzőhelyeinek és dokumentumaiknak a nyomába szegődött. Fölbecsülhetetlen ez a szerb hatalom által lépten-nyomon akadályozott tevékenység a délvidéki magyarság lelki fölépülése szempontjából. Ugyanakkor e kutatómunka – olykor öntudatlanul – a formálisan megbukott jugoszláv kommunizmus államnacionalista lényéről is igen sokat mond, hiszen évtizedeken át sokévi börtönbüntetés várt azokra, akik – mint hozzátartozók – a kivégzettek utólagos megnevezését feszegették.

Jelentős mértékben ennek az embertelenségnek az elhallgatása volt a vajdasági magyar értelmiség érvényesülésének az ára. Érthető tehát, hogy enyhén szólva nem kívánatos annak a firtatása, hogy vajon mennyi ma is érvényes igazság sarjadhatott ki ebből az iszonyú mennyiségű hazugságalapból, hiszen ez önkritikára, emberi dimenziókba való alászállásra kényszerítené azokat, akik az államakarat engedelmes nemzetiségi eszközeiként sok jót, de legalább annyit rosszat tettek nemzetiségű társaik kultúrájával.

A tekintélyelv kizárólagossága. Az összefüggéskeresésnek a genocídium témája kapcsán való elmaradása is jelzi, mennyire kiparcellázott a délvidéki magyarok gondolkodási területe. Az élő szobor szerepét játszó vezető értelmiségiek büszkeségből vagy tehetetlenségből most is lényegében úgy cselekednek, mint korábban, eszük ágában sincs fölülvizsgálni azt a tekintélyt, amelyet ma is élveznek, de amelyhez – olykor több-kevesebb tartós érdemük mellett – az egypárti, magyarságellenes totalitarizmus kiszolgálása juttatta őket. Valójában úgy tart a vajdasági magyar értelmiség legidősebb rétege az elmélyült önvizsgálattól, mint a súlyos beteg a fájdalmak valószínű átmeneti fokozódása miatt az orvostól, illetve a kórháztól.

Ennek a kulcsszerephe-merevedettségnek sajátos képmutatás-kultúra az ára. Azonban, jóllehet az újabb magyar értelmiségi nemzedékek az állandó politikai kényszer hatására mint nemzetiségek (kisebbségek) – identitásválságban bizonytalankodó, „lebe-

gő” értelmiségiekként – zömükben félrenevelődtek, mégsem mindannyian a vajdasági média alapján tájékozódnak, s azok sem csupán a jugoszláv állam területén megjelent nyomtatványokat olvassák, akik a Vajdaságban iskoláznak. Nagyon is helyesen, hiszen a történelmi VMDK is (néha persze egészen egyoldalúan) szóvá tette a vajdasági magyar csúcserteltség utóbb végzetesnek bizonyult mulasztásait, a szovjet diktátum alól fölszabadult anyaországi szellemi élet a nacionalista túlhabzások mellett egészséges nemzeti gondolkodást is meghonosított, amely eszméltetőként a Vajdaságban is érezteti némi hatását. Csupán kevéssé, minthogy ma is hat az a dogma, mely szerint nekünk, mint a nemzetiségi magaslatokról kisebbségi sorsba visszasüllyedteknek, nem szabad kimondanunk a teljes igazságot, főleg ha a még mindig irányadó tekintélyeinknek a viselt dolgairól van szó.

Ez azt jelenti, hogy amikor a mi saját külön vajdasági magyar kultúránk kerül terítékre, akkor erkölcsi normának tekintik a mellébeszélést és a képmutatást. A becsületességében tántoríthatatlan, az értékítéletében tárgyilagosságra törekvő elemzés szentségtörésnek számít, ezért az Aracs folyóirat megjelenése előtt nem is igen kaphatott publicitást. Ennek a kettősségnek az a legsúlyosabb változata, amikor az intézményeink fiatalabb alkalmazottai legfeljebb egymás között, halkán beszélnek meg azt, amiről a nyilvánosság előtt az érvényesülésük miatt nem szólhatnak. Ezek, ha nem válhatnak is munkatársaivá az Aracsnak, a legértőbb olvasói közé tartoznak.

Lényegi közöny és egyformaság. A pártelkötelezett és az ún. független értelmiségiek között általában nincs lényeges különbség. Az előbbiek jobban ragaszkodnak a nemzeti szimbólumaink használatához, s olyan gyűléseken vesznek részt, amelyeken sok szó esik az autonómiánk valamilyen formájának kivívásáról. Az utóbbiak inkább csak a kulturális autonómia gondolatáig jutnak el, lévén, hogy az újvidékieknek (s részben a szabadkaiaknak is) nagyjából mindegy, vajon területi is vagy csupán perszonális alapú, netalán kulturális lehatároltságú lesz a vajdasági magyarok jövődi autonómiája. A cikket vagy a könyvet a jövőben is meg kell írni, az interjút el kell készíteni, az órát meg kell tartani, csak legalább a mi életünkben legyen, aki elolvassa, illetve meghallgatja, látogatja, tehát továbbra is megfelelőnek vagy legalábbis elviselhetőnek tart bennünket az eddigi funkcióinkban – ez a gondolat vezérli őket.

Mivel a Vajdaságban, néhány kiemelkedő egyéniséget nem számítva, nincs szellemi-erkölcsi igényű értelmiségi réteg, s mert a politikai pártellenzéknek gyöngye a támogatottsága, az uralkodó párt, a VMSZ úgyszólván a saját csoportérdeke szerint egyezked-

het a belgrádi minisztériummal. Mivel ugyanis a vajdasági magyarok megfélemlíttetésének jege alig kezdett olvadni, ezért az eddigi pártpolitikai tehetetlenség zavartalanul legitimálhatja magát. Az emberek nem merték, s még mindig nem merik kellő határozottsággal követelni a teljesen magyar iskolákat, az egészen független médiát, a kisebbségi élményvilágunkra épülő színházat. Ezért nem csoda, hogy ezek a kulcsfontosságú intézményeink nem jöttek létre, s a mostanában alakuló Nemzeti Tanács is valószínűleg csupán hosszú távon tartja majd megvalósíthatónak a megalapításukat.

A Magyar Nemzeti Tanácsot létrehozó párt, a VMSZ ugyanis a saját, mind monstruózusabb rendszerét építi, hogy a többi kisebb párt véletlenül se veszélyeztesse az egyeduralmát. Ezért – ahelyett hogy, ha másként nem megy, akár polgári engedetlenségre szólítaná föl a magyar lakosságot a civilizatorikus minimum kiharcolása érdekében – a tekintélyes pozíciók folytonossága és az anyagi javak ellenében engedi magát eszközzé válni a belgrádi politikai körök kezében.

A VMSZ a háborús politika sodortatottja. Tipikus példája ennek a háború idején tanúsított botrányosan etikátlan, kétszínű magatartása. Nem igyekezett ugyanis, hogy a számára népszerűséget hozó elvont pacifizmusának gyakorlatilag is érvényt szerezzen. Nem világosította föl a saját nemzeti kisebbségének harctéri szolgálatra alkalmas tagjait arról, miszerint úgy maradhatnak meg emberekként (magyarokként és akár jugoszláv hazafiakként is), ha nem vonulnak be annak a hadseregnek a soraiba, amely a földgolyó egyik legsötétebb rezsimjének az érdekeit védi, és a korábbi években a náciizmusra emlékeztető gonosztettek bíróságára váró hosszú sorát követte el. (Személy szerint e sorok írójának is azt tanácsolta – persze, hasztalanul –, hogy mint tartalékos tiszt vonuljon be a végzetesen félrevezetettek, illetve a potenciális gonosztevők közé.)

A VMSZ „értelmiségi” vezetősége tehát a behívóknak való engedelmességet kisebb rossznak sugallta a katonai rendőrség és a szabadcsapatok várható bosszúból elkövetni szándékozott atrocitásainál. Arra nem akart gondolni, hogy a második világháború vége óta a mi vidékünkön részben a magyar lakosság lecsökkent lélekszáma, meghunyászkodottsága és a főleg olcsó fizikai munkaerőként való felhasználhatósága, részben pedig az északi határon túl immár egy évtizede megjelent nyugati érdekltség miatt a mi tájunkon tömeges erőszak egyszer sem fordult elő. Azután pedig a magyar kormányhoz való bármilyen VMSZ-viszonyulás eredményeként Belgrádnak a nagyhorderejű fegyverrel való sakkban tartásával elejét lehetett volna venni a háborút elutasító magyarok

elleni megtorlási kísérleteknek. Ha azok egyáltalán bekövetkeztek volna, hiszen a NATO határközelében aligha mertek volna garázdálkodni azok, akik a polgárháború idején mindig a hadsereg által megtisztított terepen léptek porondra.

Az érdemi megoldás szabotálása. Hogy a VMSZ számára a monopóliumát biztosító látszateredmények fontosak, arra az is bizonyos, hogy hiába sürgette Szabadkán egy értelmiségi csoport a hungarológiai adatközpontnak a létrehozását a kilencvenes években, ez az intézmény végül Zentán és magyarországi segítséggel alakulhatott meg. S ugyanígy a tanítóképző felemás formájú visszahelyezésére is csupán a politikusainkra gyakorolt nagy értelmiségi nyomás következtében került sor. Viszont jellemző, hogy a magyar nyelvű tanárképzés még mindig csak ígéret, s kérdés, hogy a megalakulása esetén létezési alapfeltétele lesz-e, hogy minden tantárgy kötelezően anyanyelven adassék elő.

Ha egy társadalmi és nemzeti részérdeket felemásan képviselő párt néhány év alatt hegemoniára tehet szert egy elnyomott nemzetrés soraiban, az átgondoltabb koncepciójú pártokkal és a nemzeti fennmaradás távlati érdekeivel szemben, akkor a kizárólag az eszére és a lelkiismeretére hallgató értelmiség számottevő jelenlétéről nem beszélhetünk. A média véleménynyilvánításának (liberalizmusának) legtagabb határa a jugoszláv állam szerb érdekek szerint kialakított törvényrendszere egyfelől, s a pártoknak, mindenekelőtt a VMSZ-nek a belgrádi hatalommal több vonatkozásban összeszövődő érdekhálózata másfelől.

Ennek főleg az az oka, hogy a felelős emberek, a nyilvánosság előtti beszédeiktől függetlenül, általában nem hisznek a jugoszláviai magyarság fennmaradásában. Ezt az is bizonyítja, hogy sokan közülük Magyarországra menekítették a gyerekeiket, s ha szorulna a hurok, a kapcsolataik révén könnyen a határon túlra költöznének. Ennek megfelelően nem érdekük a vajdasági magyarság létkérdéseinek érdemi megoldása, tehát a Magyarországról kapott anyagi támogatást leginkább tünetkezelésre, látszatteremtésre használják föl. Valóban nagyon fontos a demoralizálódott jugoszláviai magyarság kedélyének javítása a közösségi rendezvények által. A nemzeti melódiák fölcsendülése és a magyar színek csillogása, beszédünk zengése valóban közérzetjavító számunkra. A jövőnkre való tekintettel azonban ez túl kevés, mert *megmaradásunknak sorsunk szuverén irányítása, európai értelemben vett emberi jogainknak a kivívása a föltétele.*

Ehhez viszont aligha tanúsíthat kellő határozottságot a közelmúltban megválasztott Magyar Nemzeti Tanács, melynek tagjai többségükben inkább csak a diplomájuk szerint értelmiségiek, illetve az idősebb-

bekhez alkalmazkodni kénytelen fiatalok. Ennek következtében kérdés, hogy a belgrádi kormányhoz intézett javaslatukban tudnak-e legalább teljes kulturális autonómiát kikövetelni a délvidéki magyarok számára. Közöttük ugyanis néhányan korábban tevékeny részt vállaltak a magyarság szellemi-erkölcsi megsemmisítésének kísérleteiben, s mindeddig ez a platform felelt meg az érdekeiknek. Mások viszont örülnek, hogy a magyarországi anyagi támogatottságuknak köszönhetően profitálhatnak a magyarságukból, amelynek a kultúrája, annak külsőségeitől eltekintve, még mindig idegen – s meglehetősen – marad – számukra. Elidegenedett, gátlásos, két kultúra közé szorult emberek ők, akiknek a nemzeti szenvedés anyaországi támogatásokkal édesített formája még mindig elviselhetőbb annál a változásnál, amely a teljes anyanyelvi oktatással, magasabb szintű beszéd-készséggel köszöntene be. Az ő érdekeiknek is jobban megfelel a VMSZ és az általa létrehozott Nemzeti Tanács révén is föltehetőleg szorgalmazandó, a belgrádi minisztériumnak megfelelő „apró lépések” taktikus, hosszú távon magyarságellenes politikája. Többnyire megszokták már a gyűléseket, tapasztalták, hogy a hangoztatott eszméket legfeljebb a szónoklatok perceiben és az előre tervezett visszhangra várva érdemes komolyan venni. Következőleg a közegüktől, a közvetítő szerepüktől fosztatnának meg, ha rövid időn belül reális életfeltételhez jutna a vajdasági magyarság. Persze, talán a jóvátétel szándékával, talán a kis- és nagyvilág figyelő szemei miatt, kimondanak majd ők sok mindent – az adott keretek között.

Ha tehát van is néhány szellemi-erkölcsi értelemben értelmiségi ember a Magyar Nemzeti Tanácsban, előreláthatólag kisebbségben fog maradni. S az eddig éveken át hangoztatott kifogások – ti. hogy a szerb politikusok megrögzött nacionalisták, velük csak ennyit lehet s ennek is örülni kell – őket is meggyőzik. S amit Belgrádban határozott követelésként kellene előadni, az szűkebb társaságok pletykája s egykét kétségbeesett értelmiségi média-kirohanása marad.

Adja Isten, hogy az események ne igazolják az emberismeretemből következő állításomat, adja, hogy azok, akik eddig a magyarság emberi érdekeit szabotálták, most, kihasználva a korábbiaknál jóval nagyobb lehetőséget, a jóvátevésre összpontosítják az energiájukat! Nagyon jó lenne ugyanis, ha az európai értelemben vett kulturális rendeződésünket nem csupán a polgári engedetlenséggel, nyilvános demonstrációval kellene megsűrgetnünk. Ehhez ugyanis mind a pártos, mind pedig a párton kívüli diploma és állás szerint értelmiségi magyar emberekben hiányzik az erkölcsi erő. Így azután azok számára, akik

emberségük föltételeként fogják föl a magyarságukat, nem maradna más hátra, minthogy, amikor erre lehetőségük adódik, szóban, írásban vagy gesztusok által igyekezzenek jobb belátásra bírni a szavaik és tetteik között vergődőket.

Kasztszellemű alkotók. A hagyományos hatalmi viszonyok miatti önkorlátozás reflexe ugyanis, sajnos, íróink többségének a magatartására is mind a mai napig vonatkozik. Ők ugyanis zömükben még mindig az elsősorban Újvidéken beléjük nevelt – a mai körülmények között tragikomikus – kasztszellemben gondolkodnak. Most is hajlamosak azt mondani: a tehetségüknek megfelelő műfaj művelésével eleget tesznek írástudói kötelességüknek. S hogy az arisztokratikus tartózkodásukat megvédhessék, a napi és a pártpolitikát nem mindig hajlamosak megkülönböztetni attól a politizálástól, amely a körülmények kényszerítő erejétől függően, az alkotó morális lényének hangsúlyozott kifejezéseként az esetek többségében szerves tartozéka volt az írói magatartásnak. Nem választva el vastag határvonallal a műalkotást a közéleti cselekvéstől. Hadd hivatkozzam csupán Sütő András és Kányádi Sándor példájára!

Rosszul neveltek nevelték rosszul azt a „javakorban” levő nemzedéket, amelyen elsősorban múlik, hogy mi lesz a vajdasági magyarság jövője. Akiket a család, az iskola és a társadalom egyaránt rezerváltáshoz, megalkuváshoz, kétszínűséghez szoktatott, azok talán egészen az életük végéig a jugoszláv szocializmus idején kialakult beidegződéseik szerint fognak viselkedni. Ez azt jelenti, hogy még sokáig jelentős különbség lesz a szociológiai értelemben vett vajdasági magyar értelmiségnek egyfelől a kimondott szavai, gondolatai, másfelől pedig a viselkedése, a tettei között. Ha a magyarok a még mindig sokszor meghatározó erejű keleti alkatuk miatt nehezen és csupán szalmalángszerűen szánják rá magukat a hagyományaik hibáit fölülbíráló cselekvésre, akkor a mi iskolázott emberünk a családja kenyerének féltésén túl, a balkáni barbárság újraéledése miatt is szorongva, inkább az életét legalább holnapig őrző lelki betegségét vállalja, semhogy a bizonytalan, még mindig lehetetlennek látszó újért vállaljon kockázatot.

Az értelem önelidegenedése. A mai fiatal értelmiségi a Vajdaság közösségi életében nem szokta meg a saját fejével való gondolkodást. Viszont tisztában van az erkölcstelenség eluralkodásával, s emiatt nem szereti a lényegében bukott rendszer tekintélyeit, mégis azok magatartásához igazodik a társadalomban. Ha régebben Tito és a kommunista előjárók adományozta jogok gyakorlásával elégedett meg a lehetségeseknél szűkebb keretek között, akkor most a helyzetétől, képzettsége természetétől függően többnyire vagy a domináns párthoz vagy pedig az ügy-

nevezett független értelmiséghez kapcsolódik. Magyar létére magára maradt, s hogy valamit, nem ritkán csak önn nyugtató jelentőségűt tehessen, csoporthoz kell csatlakoznia. Mindkét csoport viszonylagos biztonságot kínál neki. A VMSZ azzal igyekszik őt meggyőzni, hogy a délvidéki magyarság jogaiért vívott harcában egészen az okos elme jelezte határig megy el, míg a magyar nyelv, irodalom és művelődés ápolásában vagy pedig többségi környezetben dolgozóként függetlenek – a sugallatuk szerint – olyan erkölcsi magatartást tanúsítanak, hogy az északi határainkon túliak is még ma is sokszor példát vehetnének tőlük, hogy ne támadjon föl a magyar, majd ennek reakciójaként a szerb nacionalizmus.

Más szóval: csupán az egypártiságból kozmopolitává alakult magatartás lehet perspektivikusan humánus, tehát okosan magyarságpárti. Hogy a maga mélységében és radikálisan cselekvő beállítottságában fölfogott nemzeti-kulturális princípium nem irányul mások ellen, arra nem szabad gondolnia a fiatal magyar értelmiséginek, hiszen a visszahúzódottsága alapérvét kellene föladni.

A fiatalok determináltsága. Magától értődő tehát, hogy a mai vajdasági magyarság fiatalabb korosztálya, ha nem üdvösnek is, de számára elfogadhatónak tartott egyik vagy másik princípiummal: az egyedül üdvözítőnek tartott pragmatikus pártpolitikával vagy pedig a Szerbiától való függőségnél az egyetemes magyar kultúrával való közösséget kisebb mértékben (inkább csak alapítványtámogatásokért való folyamodványokban) vállalva, (hacsak nem e kettő között ingadozva) találja meg a helyét. Stratégiaképe nincs, mivel azt – példamutató cselekvéssel – nem kínálnak neki. Ha van nemzeti-kulturális közösségérzése, azt az állását kockáztató tanítójának, magyar- vagy történelemtanárának köszönheti. Az iskola egyébként inkább rombolta, mint építette a lelkét. Hiába hallja naponta a politikusainktól, hogy neki vállalnia kell a magyarságát, az iskolában a szerbek szupremációját nevelik bele. A tankönyvei általában gyöngék, olykor elborzasztóan rosszak voltak (s most is azok).

Ha az iskola mellett, vagy annak befejezését követően a pártok vagy civil szervezetek vonzáskörébe kerül, akkor apró pragmatikus tettekhez, és emellett az idealisztikus akarások ismételtetéséhez kell hozzászoknia. Olyan naponta sulykolt szólásokhoz, mint a nemzeti megmaradás, szabad média, önálló magyar iskolák, európai mértékű emberi jogok, anélkül, hogy azok megtestesülésének módját meggyőzően tudatosították volna bennük. A lényeg mind a pártpolitikai, mind pedig a művelődési bürokrácia szempontjából az, hogy a régi – változtatott formában ugyan – de megmaradjon, vagyis hogy a gyökeres változás reményének születését eleve akadályozzák meg

a túlnagyított nehézségek, a szerb politika hagyományos kíméletlensége.

A vajdasági magyarok vezető értelmisége a régi, illetve most megszerzett privilégiumokról nem akar lemondani, s különben is a mentalitásváltás testi-lelki kínokkal, önkritikával járna, s ez az emberi dimenziók szintjére való nem kívánatos „alászállást” eredményezne. Új értékek viszont csak teljesen új intézményekben születhetnének. Itt is csupán nehézkesen, mert ezekben friss szemléletű új embereknek kellene dolgozniuk. Ilyeneknek a támogatása viszont az eddigi magyarországi kormány-, illetve alapítványpolitikának sem felelt meg.

Minthogy a pozicionált vajdasági magyar párt és az úgynevezett független értelmiség a szerb hatalmat közvetlenül vagy közvetve szolgálva maradhat meg továbbra is a funkciójában (s mert ez a kiszolgáltatottság előreláthatóan a Magyar Nemzeti Tanács munkáját is lényegesen korlátozni fogja), ezért ebben az állami védettségben cinikusan vagy naivan továbbra is a tévedhetetlenek pózában, a minden lehetségest kiharcolók etikájában tetszeleghet a fiatal nemzedék előtt. Noha formálisan fehérrel cserélte föl a vörös egyenruhát, az önbírálat a látszólag vállalt keresztény erkölcs dacára csak annyira jellemző rá, mint a kommunista érában. Ennek az egymással többnyire egyetértő két vezető (inkább csak a szó szociológiai értelmében vett) értelmiségi csoportnak az önszugesztioja és a tömegelvárásokból kinövő meggyőző ereje révén tehát állítólag csupán önzetlen jótéteményei voltak, vannak és lesznek. Ezt a hazugságot annak is ajánlatos elfogadnia, aki alacsonyabb besorozással is beéri a Vajdaságban. Hát még annak, aki felelős értelmiségi pozícióba vágyik!

Mivel a politikai és a kulturális intézményeknek a vezetői egyaránt mindenütt és mindig változatlanul a tévedhetetlenség látszatában tetszelegnek, s mert a médiát az ő emberek irányítják, ezért az idősebbekhez igazodni kénytelen értelmiségi ifúságnak, ha van is sejtelme arról, hogy a jövő csupán a múlt és a jelen mindenféle csoportérdektől független megismerése által tervezhető, az élethelyzete kiszolgáltatottá és tartózkodóvá teszi. A többnyire rossz tankönyvek által is meghatározott viselkedésével nyugtázza azokat a kompromisszumokat, amelyeket a vezető emberek az ő nevében kötnek a jól bevált régi gyakorlatnak megfelelően. Az erkölcsi szempontú és a kultúrát nemzeti összefüggésben vizsgáló eretnek magatartást ilyen föltételek mellett fölöslegesnek, sőt károsnak érzi. Ahogyan a kommunista uralom idején is zavaró elem volt az igazság keresője, a nemzeti alközösséget alkotó (liberálkommunista) individualizmus most is az erkölcstelenségnek szerez érvényt.

Az idősebbek példamutatása szerint a gondolat csak arra szolgálhat, hogy a fiatal értelmiségi célszerűen („okosan”!) alkalmazkodjon a fennállóhoz, s felső parancsra apró léptekkel haladjon a látszólag határozottan kijelölt úton. Hogy ezek a mai, nemzeti kisebbségünkön belüli viszonyok a még működő intézményeink funkciógyakorlásával együtt a látszólag bukott kommunizmus káros örökségei, arról eddig jóformán lehetetlen volt konkrétan cikkezni, s ezért csupán társasági téma lehetett, s előreláthatólag egy ideig még az is marad.

Nyugdíjasok, vagy ezek státusához közelállók presztízsét védik tehát, s a jugoszláviai magyarság pusztulását nyugtázzák azok a határon túlról érkező támogatások, amelyek – a nehézségek taktikus túl-

hangsúlyozásával – az itteni erő(tlenség)viszonyok fennmaradását szolgálják. Ha a Horthy-érában tolokodásra, sőt erőszakosságra volt hajlamos a magyar politika, most a tartózkodásával a másik végletbe esik. *Hiába kelti azt a látszatot, hogy a fennmaradásunkban segít bennünket, a titói politika idején kialakult, funkciógyakorlásában retrográd intézményeinket támogatva, a távolabbi jövőnket semmisíti meg.* Elemzés kérdése, hogy magatartásában mi az aránya a tájékozatlanságnak és a tudatosságnak. Az utóbbinak a kimondatlan indoka: úgylis beolvadásra vagyunk ítélve (ahogyan a családját részben Magyarországra átmenekített vezető értelmiségünk sugallja), kár az erőfeszítésért, elegendő a fájdalomcsillapítás. Vagyis az eutanázia.

